

Ihmisoikeusliitto
30.10.2023

Sosiaali- ja terveysministeriö

Asia: VN/24836/2023

Lausunto valtioneuvoston asetuksesta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun asetuksen muuttamisesta

Asetusluonnoksessa valtioneuvoston asetusta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista ehdotetaan muutettavaksi siten, että asiakasmaksuja nostettaisiin vuoden 2024 alusta kansaneläkeindeksin muutoksen mukaisesti, mikä tarkoittaisi noin 10 prosentin korotusta. Indeksikorotuksen lisäksi useiden maksujen tasoa korotettaisiin 10 prosentilla.

Ihmisoikeusliitto ei kannata asiakasmaksujen korotusta. Asiakasmaksut ovat Suomessa jo ennestään korkeat eikä pääsy terveystalouteen toteudu yhdenvertaisella tavalla. Esitetty muutos heikentäisi pienituloisimpien asemaa entisestään.

Hallituksella on perustuslain valossa velvoite edistää oikeuden terveyteen yhdenvertaista toteutumista. Tämä velvoite tulee ottaa vakavasti, mikä edellyttäisi ennemminkin asiakasmaksujen alentamista pienituloisimpien ihmisten kohdalla.

Oikeus terveyteen on ihmisoikeus, joka julkisen vallan on turvattava

Suomi on sitoutunut toimeenpanemaan YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimuksen (TSS-sopimus) toteutumista. Sen 12 artikla velvoittaa valtion takaamaan jokaiselle oikeuden terveyteen. Sopimuksen toimeenpanoa toteutumista valvovan TSS-komitean mukaan **valtion on turvattava terveystalouden saatavuus yhdenvertaisesti kaikille, sosioekonomisesta asemasta tai varallisuudesta riippumatta**. Valtion on taattava, etteivät terveystalouteen liittyvät maksut ole pienituloisimmille suhteellisesti raskaammat kuin muille (TSS-komitean yleiskommentti 14, kohta 12). Asiakasmaksujen kohtuullisuutta ei näin ollen tule arvioida keskimääräisellä tasolla, vaan suhteessa käytettävissä oleviin tuloihin.

Tuoreimmista Suomelle antamissaan loppupäätelmissä (E/C.12/FIN/CO/7) vuonna 2021 **TSS-komitea ilmaisi huolensa siitä, että tietyillä ihmisryhmillä on Suomessa muita suurempia vaikeuksia saada tarvitsemiinsa terveydenhuollon palveluita**. Komitea suositteli, että Suomi seuraa sote-uudistuksen vaikutuksia sosiaali- ja terveystalouden

saatavuuteen, yhdenvertaiseen saavutettavuuteen, kohtuuhintaisuuteen ja laatuun, sekä varmistaa yhdenvertaisen palveluiden saannin erityisesti heikommassa asemassa oleville ryhmille. Tässä Suomen tulee huomioida erityisesti ne esteet, joita haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät, kuten työttömät, vanhukset ja paperittomat henkilöt kohtaavat palvelujen saannissa.

Myös YK:n oikeus terveyteen -erityisraportoijan mukaan valtion on varmistettava, ettei maksukyky vaikuta ihmisen päätökseen hakeutua tarvitsemiinsa terveyspalveluihin tai hankkia tarvitsemiaan terveystuotteita.

Suomen perustuslaki edellyttää julkisen vallan edistävän yhdenvertaisuutta perusoikeuksien toteutumisessa. Tämän mukaisesti perustuslakivaliokunta on lausunnoissaan korostanut sitä, että **asiakasmaksut eivät saa heikentää yhdenvertaisuutta pääsyssä terveyspalveluihin** ([PeVL 39/1996 vp](#), [PeVL 8/1999 vp](#) ja [PeVL 10/2009 vp](#)).

Esitetty muutos lisää eriarvoisuutta pääsyssä terveyspalveluihin

Julkisella vallalla on velvoite edistää perusoikeuksien ja TSS-oikeuksien yhdenvertaista toteutumista. Heikoimmassa asemassa olevien ihmisten ja ihmisryhmien tosiasiallista pääsyä terveyspalveluihin ei saa heikentää. **Nyt lausuttavana oleva asetus on näiden veloitteiden vastainen ja se lisää eriarvoisuutta oikeuksien toteutumisessa.**

Esityksessä korotuksia kuvataan maltillisena ja asiakasmaksujen katsotaan säilyvän kohtuullisella tasolla. On kuitenkin selvää, ettei 20 prosentin asiakasmaksujen korotuksia voi pitää maltillisena pienituloisten ihmisten kohdalla.

Suomessa asiakasmaksut ovat jo ennestään korkeat verrattuna Pohjoismaihin ja moniin Euroopan maihin, ja sosioekonomiset erot pääsyssä terveyspalveluiden ovat suuret.

Eurostatin mukaan (2019) lähes 26 prosenttia Suomessa asuvista ihmisistä raportoi tyydyttämätöntä palvelutarvetta terveyspalveluissa taloudellisten syiden vuoksi. EU-maiden keskiarvo oli 13 prosenttia. THL:n viimeisimpään Terve Suomi -tutkimukseen (2023) vastanneista viidennes ilmoitti joutuneensa tinkimään ruoasta, lääkkeistä tai lääkärikäynneistä viimeksi kuluneen vuoden aikana. Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös muissa tutkimuksissa.

Esityksessä kohtuullisuutta perustellaan sillä, että korotukset kohdistuisivat pääosin erikoissairaanhoidon maksuihin, jossa asiakkaiden tulonjako on perusterveydenhuollon asiakkaita tasaisempi. Esityksen mukaan tämä tarkoittaa, etteivät korotukset muodostuisi kovin raskaiksi yksittäisen asiakkaan kohdalla. Tämä perustelu on hyvin erikoinen, sillä **korotuksen raskaus ”yksittäisen asiakkaan” kohdalla riippuu asiakkaan käytettävissä olevista tuloista.** Tasasuuruiset asiakasmaksut ovat suhteellisesti korkeampia pienituloisille

kuin suurituloisille. Vastaavasti **tasakorotukset kohdistuvat suhteellisesti voimakkaammin pienituloisiin ihmisiin, mikä lisää eriarvoisuutta.**

Kuten esitystä taustoittavassa muistiossa todetaan, saattaisivat korotukset lisätä niiden pienituloisten asiakkaiden määrää, joille asiakasmaksut aiheuttavat merkittävää taloudellista kuormitusta, mikä voisi johtaa toimeentulotuen tarpeeseen tai maksujen ulosottoihin. Jo vuonna 2022 ulosottoon päätyi lähes 490 000 julkisista sosiaali- ja terveyspalvelun asiakasmaksua. Määrä on yli kaksinkertaistunut runsaan kymmenen vuoden aikana. Ulosotoista 39 prosenttia oli sairaala- ja muita laitoshoitomaksuja, 20 prosenttia terveyskeskusmaksuja ja 18 prosenttia hammashoitomaksuja.

Maksujen korottamisen sijaan on asiakasmaksujen huojentamis- ja alentamisvelvoitteen toimeenpanoa hyvinvointialueilla selkiytettävä ja laajennettava. Huojentaminen olisi ulotettava myös tasasuuruisiin maksuihin, mikäli maksu uhkaa joutua ulosottoon tai vaarantaa kotitalouden toimeentulon.

Pienituloisten toimeentuloon vaikuttavien lakimuutosten yhteisvaikutukset on arvioitava

Lausuttavana olevan esityksen yhteisvaikutukset muihin valmisteilla oleviin lakimuutoksiin olisi huomioitava paremmin. Eduskunnan käsiteltävinä on tällä hetkellä merkittäviä sosiaaliturvan heikennyksiä, joilla vähentävät toteutuessaan huomattavasti monien pienituloisimpien ihmisten käytettävissä olevia tuloja. Samaan aikaan suunnitteilla on lääkkeiden arvonlisäverotuksen ja omavastuuosuuksien korotukset.

Nykyisetkään maksukatot terveyspalveluissa, lääkkeissä ja matkakustannuksissa eivät riittävällä tavalla suojaa pienituloisia ihmisiä korkealta maksurasitukselta. Sairastamisen kustannusten kasvu käytettävissä olevien tulojen laskiessa voi johtaa siihen, että yhä suurempi osa ihmisistä ei hakeudu palveluihin tai hanki tarvitsemiaan lääkkeitä. Seurauksena voi olla terveyskustannusten kasvu pidemmällä tähtäimellä.

-

Ihmisoikeusliitto ei kannata asiakasmaksujen korottamista. Hallituksen velvoite on edistää oikeuden terveyteen yhdenvertaista toteutumista. Sen tulee turvata pienituloisten ihmisten pääsy terveyspalveluihin, ja asiakasmaksujen korottamisen sijaan tehostaa ja laajentaa hyvinvointialueiden velvoitetta huojentaa ja alentaa asiakasmaksuja.

Lisätietoja: Anna Salmivaara, Taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien asiantuntija
anna.salmivaara@ihmisoikeusliitto.fi, 044 491 9422

